

Albert Ploom, mälestused

Kes teie esivanemaist Venemaale rändasid, kunas ja mispärast?

Minu vanavanemad sündisid ja elasid Eestimaa kubermangus: isa poolt vanaisa Mart Ploom, kes sündis 04.04.1852.a. Laiuse kihelkonnas Põhja-Tartumaal ja sai hea hariduse, ta lõpetas Laiuse kihelkonnakooli. Vanaema Miina Ploom (Suits) sündis 23.09.1853.a.Tabiveres Jõgevamaal, tema isa oli mõisa sepp. Vanaisa läks pärast kooli lõpetamist Narva-Peterburi raudteed ehitama, ta oli tööde juhatajaja, teenis päris hästi. Nad elasid Narvas aastail 1873 – 1879, korjasid raha ja rändasid siis Venemaale, et maad osta. Siin nad seda osta ei jõudnud, maa oli kallid, aga Venemaal oli maa palju odavam.

Kas nad läksid kohe Luuga äärde?

Ei, esimene peatus tehti Jamburgi lähedal Aleksandrovskaja Gorka mõisas, kus 1. mail 1883. a. sündis minu isa Aleksander. Aga sinna nad ei jäänud, nad otsisid ikka paremat ja odavamad maad ja läksid edasi, kuhugi Lõtsingusse, kus 1886. aastal sündis nende teine laps, minu tädi Maria. Kaks aastat hiljem sündis tädi Anette, siis olid nad juba Luuga ääres Vertsu külas, kuhu nad jäidki. Vanaisa sai metsavahi koha. Seal osteti maad, ehitati hooned ja hakati põllupidamisega tegelema. Seda kohta nimetati Luuga taluks. Teised tädid, Johanna ja Leena, sündisid samuti seal, pärast abiellumist läksid nad meeste koju, nagu see kombeks oli.

Mitu last vanaisal ja vanaemal oli?

Kokku oleks olnud kuus last, aga esimene laps suri Narvas ja maeti sinna.

Kuidas nad kodusõja üle elasid?

Ma olen kuulnud, et vasakpoolsel Luuga kaldal, kus asus meie talu, olid valged, paremal pool punased. See oli rohkem nagu positsioonisõda, ega nad seal pihta eriti ei saanud, täristasid niisama vastamisi kuulipildujaid. Vahel olid vennastunud, punased olevat teisele poole tubakat viinud, valged andnud neile vastu pekki ja leiba. Käisid üle jõe, seda ma kuulsin, rahvas rääkis. Aga kaevikud ja tranšeed olid Luuga kaldale küll ehitatud, samuti koopad soldatite jaoks, neid nägin veel minagi. Vanaema ja vanaisa põgenesid perega sõja jalust ära. Meil oli Dolgaja jõe ääres veel üks metsatalu, nad läksid sinna. Jõe kaldale ehitati kiiresti saun, külamehed tulid appi, selles saunas ma sündisingi 12. oktoobril 1919.a. Eestlastel oli kombeks üksteist aidata. Kui oli tarvis midagi suuremat ehitada, maja või rehetuba, tehti talgud ja hoone pandi kiiresti püsti. Heinategu käis niisamuti, külaelanikud tulid kokku, niitsid heina ühiselt maha, kaarutasid, panid kuhja. Kõik suuremad tööd tehti eesti külades talgukorras ära. Kui sõda kaugemale läks, tulime koju tagasi.

Meenutage pisut oma lapsepõlvepaiku. Mis meelde on jäänud?

Vertsu küla asus looduslikult väga kaunis kohas, mitme jõesängi vahel. Keskel oli suur Luuga jõgi, ülevalpool vett Dolgaja jõgi, allpool Vertsu jõgi, nende vahele jäi umbes kolm-neli kilomeetrit. Läheduses olid puhta veega kalarikkad Muraveino ja Vertsu järved. Meie talu oli Luuga ääres, mõlemal kaldal mets. Jões kasvasid valged ja kollased roosid. Vesi oli nii selge, et jõe põhi paistis - puhas punane paekivi. Käisime suvel ujumas, paadiga sõitmas. Dolgaja jõe ja Vertsu jõe ääres olid teised eesti talud, ümberringi samuti mets. Need olid suured puutumatud põlismetsad, aga oli ka kanarbikku ja samuti soid. Talude vahel olid väiksemad metsateed, kuid natuke kaugemalt, küla tagant, möödus maantee, mis viis välja kuhugi Pihkva kanti. Metsas oli rikkalikult seeni, marju, käisime terve perega korjamas, hobusega sõideti metsa. Meil oli neli keldrit, kõik panime talvevaru täis. Jõest püüdsime kala, mulle meeldis kalal käia. Metsloomi oli palju. Karud käisid kaeru söömas, tegid mustust, vahel tallasid vilja maha. Kui ma esimeses klassis käisin, nägin hunti, jooksis metsa, ma pidin läbi metsa kooli minema, aga kartsin, läksin koju tagasi. Ma olin karjapoiss, ükskord vihmase ilmaga võtsin pastlad jalast ära, astusin kogemata rästiku peale, sain nõelata. Nühkisin kiiresti pajukoorega selle koha üle, pesin jões, olin kuulnud, et see aitab. Siis ajasin loomad koju, ema tuli õuele vastu, küsis, kus sa nii kaua olid? Ma rääkisin talle ära, mis juhtus, tупpa mind enam ei lastudki. Mao hammustusega sooja ruumi ei tohtinud minna. Mulle tehti õue telk, jalale pandi maarohtudega kompress, seoti ülevalt kõvasti kinni ja pandi põlvest saadik maa sisse. Ma olin mitu päeva telgis. Kui tупpa lubati, oli paistetud alanenud ja paari nädala pärast oli jalg terve... Meie vanaisa oli olnud ravitseja, tal olid omad retseptid, paks raamat, käsitsi täis kirjutatud. Ta korjas maarohtusid, tegi ise salve ja ravis inimesi. Teda tunti, kaugelt olevat tema juures käidud abi otsimas, eriti siis, kui arstid midagi teha ei suutnud. Vanaisa retseptiraamat jäi hiljem tädi Anna juurde hoiule, aga talu põles maha ja raamat koos kõigega.

Kas teil oli eesti või segaküla?

Meil oli puhas eesti küla, kokku kümme talu. Enne olid seal elanud sakslased, aga nemad läksid Jamburgi lähedale saksa kolooniasse ja eestlased otsid nende talud ära. Meie külla jäi üksainus saksa perekond, aga nemad rääkisid ka eesti keelt. Seal oli üks minuvanune poiss, tema oli kange kuduja, tegi sokke, kampsuneid, kõike, mis vaja.

Kuidas isakodu välja nägi, mis hooned seal olid, kui suur oli kari jne?

Meil oli elumaja, rehealune, saun, loomalaudad, hobusetall oli eraldi, samuti sealaut, heinaküün, suur aed õunapuude ja marjapõõsastega, akende all olid lillepeenrad, nagu kõigis eesti taludes. Kasvatati nisu, rukist, hernest, ube, vikki, ristikheina, aga peale selle oli jõe ääres mitu kilomeetrit heinamaad. Metsas, Vertsu järve ääres, olid samuti heinamaad, isa käis sealt talvel reega heinu toomas. Meil oli neli-viis lehma, vasikad, mullikad, lambaid oli ka. Kari oli päris suur, ma ei oska täpselt öelda, aga üle kahekümne looma võis olla. Eesti peredel oli kombeks ise kangast kududa. Ka lina kasvasime ise. Talvel pandi kangasteljed üles, siis hakati ketrama ja kuduma. Küla tagant läks läbi maantee, hobusetee muidugi, mis viis Ivanovskoje asulasse, seal oli

paberivabrik ja turg, kus käidi kauplemas. Mõnikord sõideti Jamburgi laadale, müüdi põllusaadusi ja loomi, selle raha eest osteti talupidamiseks vajalikku kaupa.

Kas põllutöomasinaid suutis talumees hankida?

Algul peksti käsitsi reht, kootidega, aga pärastpoole oli meil viljapeksumasin, tuulamismasin, looreha, linapeksumasin, kogu põllutööinventar, mis oli talus vajalik.

Kas läheduses oli luteriusu kirikuid? Kas käidi kirikus, siis, kui veel tohtis käia? Mäletate te sellest midagi?

Natuke mäletan. Alguses olid veel kirikud, Mološkovitsas oli luteriusu kirik ja Jamburgis oli suur kirik. Kodus oli meil vanaaegne gooti tähtedega piibel, 1852. aasta väljaanne, isa ja ema kirjutasid ka samasuguste gooti tähtedega. Mina õppisin sellest piiblist lugema. Isa seletas meile piiblit, sealt saime oma esimese õpetuse. Minu vanem õde jõudis veel leeriski ära käia, aga teised lapsed juba enam ei saanud, ei tohtinud. Kirikuõpetajad pandi põlu alla, arreteeriti, kirikuid hakati ladudena kasutama.

Te elasite metsade keskel, kas jõulupühi julgesite pidada?

Algul julgesime. Metsast käidi jõulupuud toomas, selle külge riputati ehteid, kingitusi. Tehti häid toite, verivorsti, suurte neljakandiliste pannidega pandi ahju sealiha, hapukapsaid, kartuleid. Ükskord toodi õled sisse, pandi põrandale maha, me saime õlgedes hullata. Niisamuti peeti lihavõtteid ja nelipühi, siis käidi alati sugulastel külas. Sarabaniga sõideti kohale. Tädid elasid kaugemal, Mološkovitsas ja Veimaris, ka nemad sõitsid meie juurde, eesti pered tulid pühade ajal kokku.

Kuipalju noori külas oli?

Igas peres oli kaks-kolm last, meil oli kaheksa last. Kõige vanem oli õde Liide (sünd. 27. aug. 1915.a.), siis vend Rudolf (sünd. 3. nov. 1917.a.), tema oli Laskurkorpuses ja langes sõja ajal Tartu all, Äksi valla lähedal, Emajõe ületamisel. Vanuselt järgmine olin mina, edasi vend Voldemar (sünd. 18. apr. 1922. a.), tema suri nelja ja poole aastaselt kopsupõletikku, esimesel jõulupühal. Vend Oskar sündis 22. mail 1925, elab Tallinnas, on pensionär. Vend Elmar sündis 21. juunil 1927, elab Pärnus, on pensionär ja abitööline Pärnu Elisabeti kirikus. Vend Mart sündis 23. septembril 1929. aastal ja suri 17. juunil 1998.a. Tallinnas, on maetud ema kõrvale Liivalaia kalmistule. Ema suri 2. aprillil 1992.a.

Aga isa?

Isa suri 28. aprillil 1952. a. ja on maetud Rakvere kalmistule. Rakveres elas ka meie sugulasi.

Tööd tehti talus kõvasti, mida veel ette võeti? Kas oli pillimehi, kas tehti pidusid, simmaneid või kuidas see noorte elu käis?

Üks pillimees oli meie isa, tal oli saksa lõõtspill. Keegi sugulane oli Tallinnast välismaale läinud, isa käinud teda saatmas ja ta oli oma lõõtspilli isale kinkinud. Meie isa oli üldse rahvamees, teda kutsuti alati pidudele ja katsikutele, ta tegi ikka natuke juttu ka, nagu kombeks oli, ja mängis

lõõtsa. Mäletan, et tal oli õigus kirikuõpetajat asendada. Kui oli vaja last ristida või kedagi matta ja kirikuõpetaja tulla ei saanud, kutsuti meie isa. Tal oli vastav riietus, pikk must kuub, risti pani kaela. Ma ei oska öelda, kui sageli seda juhtus, ma olin siis päris väike, aga mäletan küll, kuidas isa selles riietuses kodust välja läks... Teine pillimees oli Keeru Karla, meie kaugelt sugulane, tema mängis kannelt ja ka muid pille. Tädi Johanna poeg Oskar Pauls mängis samuti mitut pilli, oli kange tantsumees ja organiseeris pidusid. Metsas oli kiigeplats, kus noored koos käisid. Seal oli suur neljakandiline puust kiik, tehti jaanituld, tantsiti, lauldi ja mängiti ringmänge.

Kas teil Eestis lähedasi sugulasi oli?

Üks minu tädidest, isa õde, tuli Eestisse, kui piir veel lahti oli. Nad ostsid endale Hõbeda külas talu. Temaga olime kirjavahetuses. Nad saatsid meile eesti ajalehti, ajakirju. Mäletan, et oli üks kalender „Meie Mats“, mida me teistelegi lugeda andsime. Aga hiljem keelati kirjavahetus Eestiga ära, tulid arreteerimised ja me ei julgenud enam kirjutada.

Teie peres oli palju lapsi. Mida lapsed talus tegid?

Algul anti meile lihtsamaid töid, kitkusime umbrohtu, tõime tuppa vett, pliidipuid jne. Seitsmeaastaselt hakkasin ma karjas käima. Luuga ümbruses olid suured aasad ja heinamaad, kari lasti maikuus välja, esialgu olin loomadega heinamaal. Aga suve poole, kui hein kasvama hakkas, ei tohtinud loomi enam sinna viia, siis läksin metsa, seal oli samuti lagendikke ja rohumaid, kus loomad süüa said. Teised lapsed olid oma loomadega ka seal, jooksime ringi, mängisime. Loomad harjusid nii ära, et koduteel oskasid juba ise lahku minna, ei läinudki enam võõra karja hulka.

Kunas te kooli läksite?

Ma läksin natuke hiljem, ma ei pääsenud sealt jõgede keskelt enne liikuma, kui jää oli peale tulnud. Kõige lähem kool asus Ivanovskojes, kodust seitse kilomeetrit. Koolis räägiti vene keelt, aga mina ei saanud sellest mitte midagi aru. Õpetaja küsis mind, tõusin püsti, läksin näost punaseks, ei mõistnud musta ega valget kosta. Õnneks olid seal veel mõned eesti õpetajad. Linda Juhanovna, kes andis meile eesti keele tunde, hakkas mind õpetama. Hugo Karlovitš Juhanson oli kehakultuuri ja tööõpetuse õpetaja, tema oli hea mees, rääkis minuga eesti keeles, ja matemaatikat andis Linda Karlovna. Hiljem kadusid nad kõik. Teise ja kolmanda klassi tegin läbi Srednje Selo koolis.

Miks te Ivanovskoje koolist lahkusite?

Ivanovskoje lähedal oli Võruka asundus, mis koosnes samuti eesti taludest. Ühel päeval, me parajasti sõime, tuli üks sealne talumees, Päide Karla, meie juurde karjast otsima. Ema ütles, valige ise, keda te soovite, siin nad kõik on. Mina seisin isa kõrval, ta valis minu. Kaup oli niisugune, et ma võtan oma hoolde kahe pere loomad, teine peremees oli Hundi Ruudi. Käisin seal kaks aastat karjas. Allmetsas olid tühjaks jäänud talukrundid, pered Eestimaale tagasi läinud. Söötis põldudel ja heinamaadel oli hea loomi karjatada. Ma olin seal paar aastat karjapoiss, elasin Hundi Ruudi juures ja käisin Srednje Selo koolis, mis asus lähemal, ainult kilomeeter minna. Seal õppisin ma

koos Leida Laiusega teises ja kolmandas klassis. Ma teadsin ka tema vanemaid, nad käisid tihti Hundi Ruudi juures külas, sarabaniga sõitsid. Laiused olid ümbruskonnas tuntud inimesed. Talu oli heal järjel, neist peeti lugu. Hundi Ruudi kiitis ka, et edukad ja targad inimesed, oskavad oma elu sättida.

Meenutage pisut Srednje Selo kooli. Kuidas maja välja nägi, kus see asus, milline oli ümbrus?

See oli ilus, juba tsaariajal ehitatud kahekorruseline punastest tellistest hoone. Teisel korrusel, mis oli natuke väiksem, elas endine kooliõpetaja, ta oli pensionär ja vedas jalgrattaga Ivanovskoje posti laiali. Väikest kasvu hallipäine mees, aga väga energiline. Tema naine valmistas õpilastele sooja lõunasööki. Kool asus ilusas kohas, ümberringi väike looduslik park. Vene küla sinna ei ulatunud, nende majad jäid kaugemale. Lõuna ajal lubati meid välja, jalutasime, jooksime, mängisime kula. Paremal pool metsaservas oli natuke kõrgem kungas, talvel lasime sealt kelguga alla.

Srednje Selo koolis õppisin ma kaks aastat koos Leida Laiusega. Tema oli esimeses klassis, mina teises. Väga elav ja seltsiv tütarlaps, armastas nalja teha, õppis hästi, andekas tüdruk. Kui tema mõnda tegelaskuju analüüsis, oli kõik ära öeldud, teistel polnud enam midagi lisada. Poistest oli ainult üks samasuguse lahtise peaga õpilane - Päide Leo. Pühade ajal tehti koolipidusid, Leida võttis neist alati osa, deklameeris või esines näitemängus, õpetajad muidugi juhendasid. Ma ei mäleta enam, millega ta esines, aga see on küll meeles, et pika teksti kandis ette, soravalt, takerdumata. Seal käis kõik juba vene keeles, eestikeelset haridust polnud siis enam võimalik kuskilt saada. Eesti koole hakati likvideerima 20ndate lõpul. Meie lähikonnas oli üksainus eesti kool, mis asus Tikapesas, aga see oli siis juba suletud, räägiti, et õpetajad olevat arreteeritud ja minema viidud.

Meie rääkisime poistega omavahel eesti keelt, aga Leidaga ei õnnestunud mul vist ainsatki sõna eesti keeles vahetada, tema rääkis kogu aeg vene keelt. Ei tea, miks? Võib-olla kartis? Mõned eesti talud lähikonnas olid siis juba tühjaks tehtud. Srednje Selo ja Horoševo vahel oli suur Inglismanni talu, ilusad hooned, kõik laokil, perekond minema viidud. Talus oli õunaaed, meid viidi sügisel koolist sinna õunu korjama, Leida käis ka...

Mäletan, et ükskord talvel läksime jälle kelgutama. Leida kukkus kelgu pealt maha, ülepeakaela lumehange, me poistega aitasime ta välja, kloppisime puhtaks... Mina läksin pärast kolmanda klassi lõpetamist Ivanovskoje kooli tagasi. Mul oli kohe päris kahju, et Leida sinna ei tulnud, tema läks kuhugi mujale.

Kas te teadsite, kus Leida elas?

Teadsin küll, ta elas Horoševo külas. Minu tädi, Anette Promet, elas Veimari lähedal. Kui me tädile külla sõitsime, jäi Laiuste maja maanteest vasakule, kollase laudvooderduse ja punase plekkkatusega maja, paistis maanteele ära. Maja ees metsa ei olnud. Kaugemal olid küll ümberringi

metsad, aga maanteeni need ei ulatunud, vahepeal olid põllu- ja karjamaad. Paremale poole jäi väiksem halli karva teemeistri maja, räägiti, et seal elas Jaan Laiuse pere.

Mis ajast see mälestus pärit võiks olla?

Umbes 1930. aastast.

Kas Jaan töötas siis juba teemeistrina?

Jah, seda ta tegi. Ma mäletan, et ühel talvel, kui üle neljakümne kraadi oli külma, jäätas Luuga jõgi peagu põhjani ära. Jaan käis koos abilistega seal jääd lõhkumas. Meil olid veel Põhjasõjast jäänud rootsi sillakastid alles, säilmed muidugi, tugevast tammepuust, nad panid sinna kaldaserva lõhkeainet. Põhjasõja ajal olevat seal väga suured lahingud olnud, rahvas rääkis, põlvest-põlve anti neid lugusid edasi. Pühade ajal, kui meil külalised olid, kogunesid mehed rehetuppa ja võtsid kõiksugu vanad jutud üles. Räägiti isegi, et meie põllumaale olevat mingid aarded maetud, aga need küll kuskilt välja ei tulnud... Kui Ivanovskoje vabrikusse hakati teed ehitama, leiti maa seest palju inimluid ja vanu relvi, nii rootsi kui vene päritoluga. See tõestas, et rootslased olid sinna välja jõudnud, kuid said vene vägedelt lüüa ja põgenesid Põhja-Tartumaale. Karl XII jäi peatuma Laiuse valda, kust meie esivanemadki pärit olid.

Kuidas seda maanteed nimetati, mida Jaan hooldas ja mis läks Ivanovskojest Veimari raudteejaama?

Ma pole päris kindel, ma olin siis poisike, aga see võis olla Ivanovskoje - Veimari maantee. Teine maantee viis meie küla tagant kuhugi Pihkva kanti, see oli vist Pihkva maantee. Meil oli seal ka üks teemeister, Sepa Aleksander, tema korrastas seda maanteed. Eks tema tundis ka Laiuse Jaani, nad olid umbes ühevanused mehed.

Kas te lapsepõlves kuulsite veel mõnest Laiusest, kes sealkandis elas?

Jah, üks Karl Laiuse poegadest oli Anton, kes elas Onstapelis. Tema tütar Alma oli minu klassiõde, kui ma õppisin Pustomerži kooli kuuendas ja seitsmendas klassis. Alma vend käis ka samas koolis, aga tema nime ma enam ei mäleta.

Kuidas teie kandis hakati kolhoosi tegema?

Vertsus algas see koosolekutega, kõigis taludes tehti järgimööda koosolek, meil ka. Seda organiseeris keegi Tassa-nimeline asjamees, kes ta oli ja kust ta tuli, ei tea. Hommikuni istusid välja, aga mitte ühtki avaldust ei antud, keegi kolhoosi ei läinud. Neid koosolekuid peeti mitu korda. Meil olid hajali talud, üksteisest eemal, metsa sees, seal ei saanudki kolhoosi teha. Aga Võruka talud olid lähestikku, nemad aeti kolhoosi ja Hundi Ruudi pandi kolhoosi esimeheks. Ta oli tark mees, eeskujulik talupidaja, kõik korralikud hooned ja masinad, kirjaoskaja inimene. Tema ajas kolhoosi asju hästi, aga ta ei saanud täita neid võhiklikke korraldusi, mida talle anti, neid oli võimatu täita. Ta ütles esimehe ametist lahti ja läks metsaülemaks. Varsti pärast seda Hundi Ruudi arreteeriti, miks, ei tea, keegi ei teadnud, mispärast siis inimesi arreteeriti, ja nii ta kadus. Naine koos tütre ja Hundi Ruudi isaga, kes oli siis juba kõrges vanuses, viidi tagantjärele minema, kuhugi

Kesk-Aasiasse. Hiljem nad kirjutasid, et Astrahani lähedal oli Taada ešelonis ära surnud, laip visatud vagunist välja...

Meie küla asus Horoševost paarkümmend kilomeetrit lõuna pool. Mäletan, ma olin seitsmeaastane, kui ühel öösel taoti uksele, ärkasin üles. Isa tegi ukse lahti, jooksin välja, igal pool olid sõdurid, 20 - 30 meest, relvad käes, talu oli ümber piiratud. Tulid sisse, maja otsiti läbi, kõik pöörati segi, tuhni kappides, tapeedid rebiti maha, põrandalauad kisti kangiga üles. Vanaemal oli ära peidetud natuke kulda, paari koti sees, see leiti üles, isa võeti kaasa, tema jahipüss ka ja viidi minema. Ta jäi mitmeks kuuks ära, me ei teadnud temast midagi. Kui ta tagasi tuli, oli ta nii kõhnaks jäänud, armetu ja rusutud, ei suutnud õieti kõndidagi, ainult lamas ja puhkas. Oli suvi, kõik tööd olid laokil, läks tükk aega, enne kui ta talus midagi tegema hakkas. Isa ei rääkinud meile, mis temaga oli juhtunud, ta ei tohtinud, ta kartis, et külas läheb jutt laiali. Pärast kuulsin, et ta oli Jamburgis kuskil NKVD majas kinni olnud, pinnitud, ikka et, tema on spioon ja sina oled temaga ühenduses ja ... piinati, nagu igal pool mujalgi...

Mis aastal see oli?

Aastal 1926, juba siis hakkas see pihta. Hiljem räägiti, et ka teisi talumehi olevat ülekuulamistele veetud. Aga kolmekümnendate teisel poolel, kui kõiki eestlasi hakati süüdistama, et nad on spioonid ja äraandjad, läks asi päris hulluks. Talule pandi nii suured maksud peale, et neid polnud võimalik tasuda. Kui võlgu jäid, ähvardati kohtu alla anda, talust välja kihutada. Elu tehti väga kibedaks. Oli kuulda, et paljud eesti mehed arreteeriti, naised viidi lastega jumal-teab kuhu, vaevalt nad üldse kokku said. Meie külas tehti kaks talu tühjaks, saksa perekond küteditati ära ja Pedaku omad kahe lapsega. Arreteeriti minu tädimees Aleksander Veeber, ka tema pojad August, Voldemar ja Gustav, tänapäevani pole teada, mis neist sai. Tädi tehti kulakuks, maa võeti käest ära, tädi aeti koos lastega talust välja. Ka teise tädi, Anette Prometi saatus oli samasugune, tal oli neli last, kästi talu tühjaks teha, mine, kuhu tahes... Sepaku Volli pidi abielluma, ehitas maja, ehituse pealt viidi minema, läks ja jäi... Nii kadusid paljud-paljud eestlased.

Ma olin päevad läbi loomadega metsas, mitu korda sattusin NKVD ja piirivalve meeste peale, hulkusid ringi, uurisid, vahtisid. Üks istus vanas kaevikus, püss käes, tääk otsas, sihik Luuga poole, ei tea, mis ta seal passis. Ajasin karja kiiresti minema. Kogu aeg oli niisugune kõhe tunne, et mis kodus võib olla, kas seal on veel kedagi või mitte?

Te elasite hirmu all?

Jah, hirm oli küll. Ega ma muidu 17aastaselt halliks poleks läinud...

Kui kaua te Luuga ääres vastu pidasite?

Kuni 1936. aastani. Otsisime kohta, kuhu minna. Eestlastel lubati ümber asuda vene küladesse, kus oli maad. Me jätsime kõik maha ja läksime Hrevitsa külla, see oli Volossovo rajoonis, raudtee ääres. Kahju oli küll, väga kurb oli, Luuga talu asus nii kaunis kohas, seal oli ikka meie päris kodu,

aga parata polnud midagi. Saime Hrevitsas natuke maad, ehitasime maja ja jäimegi sinna, sõja ajal tulime Eestisse tagasi.

Kunas vanaisa suri?

Tema suri 1920. aastal, tüüfusse, sealsamas Vertsu külas. Sõjast jäänud kaevikud olid lähedal, ta käis neid uurimas, ei tea, miks, võib-olla uudishimust? Arvati, et sealt ta nakkuse saigi. Aga vanaisa oli juba ükskord varem surnud.

Mismoodi varem?

Jäi haigeks ja suri ära, surnukeha olevat aita viidud. Paari-kolme päeva pärast teinud ta silmad lahti ja tõusnud üles. Teised küsisid, mis sinuga juhtus? Vanaisa seletanud, et ta nägi und, nagu oleks ta ühes suures aias olnud, kus peale tema oli veel palju inimesi, ükshaaval lasti uksest sisse. Kui tema järjekord tuli, lükatud ta kõrvale ja tõmmatud tema asemel sisse üks vene papp, sellepeale ärganud ta üles. Pärast seda elas vanaisa veel mitukümmend aastat, enne kui ta päriselt suri. Mina kuulsin seda lugu hiljem teiste käest.

Albert Ploom.